

Радоје Пајовић

ПРОБЛЕМИ ОКО РАСФОРМИРАЊА ГЛАВНОГ ОДБОРА УРСС-а ЗА ЦРНУ ГОРУ И БОКУ

Рад на стварању револуционарног синдикалног покрета у Црној Гори текао је врло споро. То је и разумљиво, с обзиром на привредну структуру и карактер и стање радничке класе у овој земљи (према подацима из 1931. године, од индустрије и занатства живјело је свега 6% црногорског становништва, а у овим дјеловима било је упуслено 2.992 радника, 1014 надничара и 597 шегрта).¹ Но, било је томе свакако и других узрока. Послије доношења „Обзнане“ и Закона о заштити јавне безбедности и поретка у држави, забрањене су партијске и синдикалне организације. Независни раднички синдикати (основани 1921) поред полицијског терора и прогона, имали су да издрже и тешку борбу са социјалдемократским Главним радничким савезом, који је потпуномао режим. Иако је 1925. године ГРС прогласио уједињење радничких синдиката и стварање Уједињеног радничког синдикалног савеза, синдикални покрет је практично опет био поцијепан (на Независне радничке синдикате и УРСС). У Црној Гори, због полицијског терора и недовољног настојања партијске организације, није било организација Независних синдиката, али зато ни реформистички синдикати нијесу могли да формирају своје организације, јер је малобројно црногорско радништво било под снажним утицајем КПЈ. Послије забране Независних радничких синдиката ЦК КПЈ је у првим годинама диктатуре (1929—1931) забранио члановима и присталицама КПЈ улазак у реформистичке синдикате, што је довело до стагнације синдикалног покрета у читавој земљи.² У периоду 1932—1934. године КПЈ синдикалном питању поклања много више пажње. У бројним расписима покрајинским комитетима и нижим партијским форумима, као и партијском чланству, ЦК КПЈ је дао упутства за улазак у реформистичке синдикате и стварање у њиховом окриљу револуционарне синдикалне опозиције у виду комунистичких

¹ С. Меденица, *Привредни развитак Црне Горе 1918 — 1941*, Титоград 1959, 27, 175 — 178.

² Историјски архив КПЈ, II, Београд 1949, 238 (Резолуција IV земаљске конференције о синдикалном питању).

фракција.³ Иако су таква упутства, у извјесној мјери, била данак ставовима Коминтерне, ипак је то довело до интензивнијег рада у синдикатима, а у Црној Гори и до формирања првих синдикалних организација.⁴ Ипак, преломан моменат у ставу и раду КПЈ у синдикатима учинила је IV земаљска конференција (децембра 1934), на којој је одлучено да комунисти масовно улазе у УРСС-ове синдикате и да их изнутра освајају. О томе се у резолуцији о синдикалном питању каже:

„У условима војно-фашистичке диктатуре и забране свих легалних револуционарних организација, комунисти морају далеко више него у другим условима искоришћавати све могућности легалног рада, у првом реду у реформистичким и у свим масовним реакционарним организацијама, затим у монополистичким фашистичким синдикатима за припремање, организовање и самостално предвођење свакодневних борби радничке класе; за отимање радника испод утицаја вођа тих организација и њихове реакционарне идеологије. Улазак комуниста у синдикате јесте пут ка претварању тих организација у органе класне борбе и ка остварењу акционог јединства радничке класе, за отимање радника испод утицаја вођа тих покрета и организовање комфракција у синдикатима са циљем: а) припреме, развијања и вођења борби радника; б) успостављања акционог јединства пролетаријата; в) вођење борбе против реакционарних вођа, који у синдикатима коче, ломе и издају борбу радника и онемогућавају јединство радничке класе, и г) претварање тих организација у органе класне борбе пролетаријата — јесте неопходан услов уласка комуниста у синдикате и друге масовне организације. Улазак комуниста у реформистичке (или фашистичке, односно клерикалне) синдикате без вршења ових задатака јесте прелажење у туђи табор и идентификовање с њиме“.⁵

Партијске организације у Црној Гори почеле су 1932. године да обнављају свој рад и да преовладавају кризу, у коју су запале после завођења шестојануарске диктатуре. Већ наредне, 1933. године наступио је преломни период у њиховом раду. Те године је обновљен или основан већи број основних и мјесних организација.⁶ Партијске организације у Црној Гори започеле су значајну активност на окупљању широких народних слојева на темељу свакодневних потреба и разних конкретних акција. Током 1934. године КПЈ је у Црној Гори покренула интензивну акцију око питања радничког осигурања и уласка у реформистичке синдикате. Такође се интензивно приступило формирању синдикалних организација, прије свега у Подгорици и Цетињу, као

³ Т. Никчевић, Предлог изучавања политичких борби у Црној Гори 1929 — 1937, Историја XX века, III, Београд, 1962, 39 — 70.

⁴ Преглед историје СКЈ, Београд 1963, 204.

⁵ Историјски архив КПЈ, II, 238.

⁶ Т. Никчевић, нав. дјело, 67.

главним радничким центрима.⁷ У Подгорици су, на примјер, 1934. године формиране четири синдикалне организације (подруженице живежарских, угоститељских, кожарско-прерађивачких и кројачких радника; синдикална организација грађевинских радника формирана је раније). Све су ове организације изабрале синдикалне управе, које су одмах почеле да раде.⁸ Крајем јула ове организације су одржале конференцију, на којој је, уз присуство око 250 синдикално организованих чланова, изабран Мјесни међуструковни синдикални одбор.⁹ У Цетињу је такође организовано неколико синдикалних организација. Оне су 10. јуна одржале међуструковну конференцију.¹⁰ Према неким ауторима, те године је основан покрајински одбор синдикалних организација за Црну Гору, што се, међутим, тешко може прихватити.¹¹

Крајем 1935. године у Подгорици је било седам, а у Цетињу шест синдикалних организација са укупно око 330 организованих чланова.¹² Истовремено су предузете мјере за формирање синдикалних организација у другим црногорским градовима. Тако је у Котору распуштен ранији синдикат, који је био у саставу

⁷ Исто, 85 — 89.

⁸ Исто.

⁹ Исто; Зета, Подгорица бр. 31, од 5. августа 1934. — За главног секретара одбора изабрана је Михаило Милоњић, водитељ Радничке коморе из Београда.

¹⁰ Т. Никчевић, нав. дјело, 90.

¹¹ Исто.

Т. Никчевић у наведеном дјелу истиче да је током 1934. године у Црној Гори створено и централно тијело синдикалних организација. Он наводи и један полицијски извјештај у коме се истиче да је синдикална конференција на Цетињу од 10. јуна сазвана у циљу оснивања покрајинског одбора. У истом раду, позивајући се на чланак Н. С. Мартиновића (*Синдикати у борби за колективне уговоре између два рата, Правни зборник*, 2, 1960, 90—91), Т. Никчевић наводи да је 1935. године на Цетињу одржана покрајинска конференција, на којој је говорио политички секретар ПК КПЈ за Црну Гору Никола Лекић.

У IV глави Прегледа историје СКЈ (КПЈ у периоду оживљавања и полета револуционарног покрета (1933—1937), помиње се Обласна управа УРС-а, која је прешла у руке комуниста (стр. 220).

На обласној конференцији УРСС-а за Црну Гору и Боку, која је одржана 28. маја 1939. године, донесена је резолуција у којој се, поред осталог, истиче: „... да се ради изједначења рада покрета Црне Горе и Боке данашњим даном оснује Обласни одбор са сједиштем у Подгорици“ (*Глас синдикално организованих радника* бр. 10, 9. VI 1939).

У Гласу Црне Горе, легалном органу ПК КПЈ (бр. 1, од 15. новембра 1939), у чланку „Развитак синдикалног покрета у Црној Гори“ пише: „... синдикалне организације из Црне Горе одржале су двије обласне конференције и у донесеним резолуцијама на овим конференцијама истакле своје захтјеве... а на последњој која је одржана у мају ове године, извршен је и избор обласног одбора“.

На основу наведеног да се закључити да је Обласни одбор УРСС-а за Црну Гору и Боку формиран тек 1939. године.

¹² Д. Вујовић, Један извјештај ПК КПЈ (од 2. новембра 1925), Историјски записи, 1, 1959, 244.

ОРС-а (Опћи раднички савез) и предузете мјере за ново организовање.¹³ Такође су предузете мјере за организовање синдикалних организација у Никшићу, Беранама, Колашину, Улцињу и другим мјестима.¹⁴

Пошто није било индустријског пролетаријата у већем броју, малобројно радништво било је расцјепкано у више бранша. Зато ове прве синдикалне организације нијесу биле масовне, па је рад у њима био доста скучен. Но, и поред тога, руководство КПЈ је посвећивало велику пажњу раду у синдикатима, и успјело је да у њима потпуно оствари свој утицај.¹⁵ То је вјероватно био један од основних разлога што централна управа УРСС-а није била нарочито предусретљива према синдикалним организацијама у Црној Гори, нити се трудила да се оне брже организационо среде и учврсте.¹⁶

Па и поред таквог свог карактера, синдикалне организације у Црној Гори представљале су значајан не само економски него и политички фактор. Оне су успјеле да обуздају послодавце и да са њима склопе колективне уговоре који су регулисали радно вријеме, висину наднице и друге елементе. Од 1934. до 1939. године синдикалне организације у Црној Гори извеле су, уз помоћ КПЈ, неколико десетина тарифних и штрајкачких акција, које су готово све завршене радничким побједама. Међу најзначајнијим од њих је штрајк грађевинских радника у Подгорици (7. септембра до 5. октобра 1937. године), у којем је учествовало око 800 радника. Након 28 дана штрајка, раднички захтјеви су задовољени. Овај штрајк је успио благодарети не само доброј организацији и оправданим захтјевима него и подршци, а посебно материјалној помоћи, радног народа села и града.¹⁷ Штрајк је скренуо на себе изузетну пажњу јавности, као и грађанске и радничке штампе.¹⁸ Побједа у овом штрајку подстакла је друге синдикалне организације на појачану активност, као и на организовање нових. Ускоро послије побједе грађевинара формиране су синдикалне организације бријачких радника и кућних помоћница и извршене припреме за организовање терзија и носача. Такође су појачале своју активност организације приватних намјештеника, металаца и живежара.¹⁹ Средином 1938. године подго-

¹³ Исто.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто.

¹⁷ *Радничке новине* бр. 39, 40 и 41 од 1937. године; *Радник*, орган класног радничког синдикалног покрета, бр. 63 од 15. октобра 1937; Д. Врбица, За веће зараде и ограничено радно вријеме, Побједа бр. 39. од 22. септембра 1957.

¹⁸ *Зета*, бр. 35, 36, 37, 38 и 39. од 1937. и *Слободна мисао*, бр. 37 и 40 од 1937.

¹⁹ *Радник*, бр. 88 од 11. марта 1938 (Активност нашег покрета у Подгорици).

рички молерско-фарбарски радници повели су штрајк који се након 26 дана завршио побједом радника и потписивањем колективног уговора.²⁰ Од осталих акција заслужује посебну пажњу штрајк у Монополу дувана у Подгорици, 1939. године, у којем је учествовало око 1500 радника.²¹

Режим је на разне начине настојао да омете синдикално организовање радника у појединим мјестима. То се у првом реду односи на Никшић, Беране и Улцињ.²² У овим мјестима полиција није дозвољавала синдикално организовање, а Окружни уред за осигурање радника смјењивао је повјеренике и именовао нове без сагласности са домаћим радницима и без конкурса, што је, по важећим прописима, требало урадити. У Никшићу је, на примјер, за повјереника ОУЗОР-а постављен пензионисани жандармеријски наредник, што је, наравно, изазвало протесте никшићких радника.²³ Сметње полиције, односно режима, учиниле су да је у Беранама, почетком 1937. године, било свега 48 организованих радника.²⁴ И поред свих сметњи, у Никшићу су формиране четири синдикалне организације (дрводјелских, кожарско-прерађивачких, шивачко-одјећних и металских радника).²⁵ Никшићки радници су извели неколико значајних политичких, штрајкачких и других тарифних акција. Чак и у оним браншама за које није било синдикалних организација изведено је неколико успјешних акција. Тако су у јуну 1937. штрајковали молерски радници, у октобру 1939. обућари, а 1938. године дошло је до штрајка код „Омбле“, акционарског друштва дрвне индустрије.²⁶

Крајем 1936. године влада је покушала да у Црној Гори формира режимске Југорасове организације. У тој акцији се, међутим, није успјело. О ситуацији у Подгорици, у вези са формирањем Југораса, *Радничке новине* су писале:

„... Недавно је нови повереник скопске коморе, неки Мињић, тражио да се не дозволи рад ни једној радничкој организацији у Подгорици за коју он не буде дао своје одобрење. Само му је то слабо помогло... Новог повереника нико не зарезује као лањски снијег.“²⁷

Режим је и на други начин вршио притисак на радништво у Црној Гори да ступа у Југорас. Он је Повјереништво Београдске радничке коморе у Подгорици припојио Радничкој комори

²⁰ *Радничке новине*, бр. 32 и 36, од 1938. године.

²¹ *Жене Црне Горе у револуционарном покрету 1918—1945*, Титоград 1969, 93 — 94.

²² *Глас Црне Горе*, бр. 1, од 15. новембра 1939; *Глас синдикално организованих радника*, бр. 10, од 9. јуна 1939.

²³ *Радничке новине*, бр. 32, од 11. августа 1938.

²⁴ *Исто*, бр. 8, 1937.

²⁵ *Радничке новине*, 32, од 11. августа 1938.

²⁶ *Слободна мисао*, бр. 40, од 22. октобра 1939;

²⁷ *Радничке новине*, бр. 37, од 1937. године.

у Скопју, коју је предао у руке Југораса. Мјесни међуструковни синдикални одбор у Подгорици енергично је протествовао против такве одлуке. Он је 15. јула 1937. организовао велики протестни раднички збор.²⁸ Али протести подгоричких радника нијесу помогли, изузев што су извршење одлуке одложили за око пола године. Крајем јула 1937. полиција је насилно упала у просторије повјереништва. Радници су то очекивали, па су успјели да спасу дио инвентара, архиву и новац синдикалних организација.²⁹

Руководство синдикалног покрета у Подгорици није се помирило са таквом одлуком режима. Мјесни међуструковни синдикални одбор организовао је 3. септембра исте године нови избор, на коме су подгорички радници поново протествовали. О томе су *Радничке новине* писале:

„На збору који је одржан на дан 3. септембра т.г. у самом центру града, у великој башти хотела „Империјал“, најбоље се видело с ким су подгорички радници и намештеници . . .

. . . А свака реч која је на збору изговорена била је пропраћена са одушевљеним клицањем и одобравањем свију присутних. Чак се и из околних дворишта и са „комшиских“ прозора клицало и пљескало.“³⁰

И поред упорног настојања режима, у Подгорици је формирана свега једна организација Југораса са укупно 12 чланова.³¹

У августу 1939. године одржани су избори за радничке повјеренике код акционарског друштва дрвне индустрије „Омбла“ у Никшићу. На тим изборима независна радничка листа добила је 250, а Југорас свега 38 гласова. На тај начин Југорас није добио ни једног повјереника.³²

Према томе, осим УРСС-а, ниједан други синдикат није успио да оствари свој утицај међу радницима у Црној Гори.

Да би синдикалне организације што више осамосталио од разних утицаја, поред осталог и од утицаја централне управе УРСС-а из Београда, која је била у рукама социјалиста Живка Топаловића, и да би их чвршће организовао у борби за њихова права, Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору, Боку, Санцак, Косово и Метохију је предузео мјере за формирање обласног одбора на овој територији.

Крајем маја 1939. године у Подгорици је одржана обласна конференција синдикално организованих радника из свих крајева Црне Горе. На конференцији су поднијели реферате двојица чланова ПК КПЈ (Божо Љумовић и Периша Вујошевић) и водитељ београдске Радничке коморе (Михаило Милоњић), веома

²⁸ *Зета*, бр. 27, од 18. јула 1937; В. Јовановић, нав. дјело, 209.

²⁹ В. Јовановић, нав. дјело, 209.

³⁰ *Радничке новине*, бр. 37, 1937.

³¹ В. Јовановић, нав. дјело, 212.

³² *Слободна мисао*, бр. 31, од 20. августа 1939.

близак комунистима.³³ Након дводневног засједања (28—29. маја), донесена је резолуција у којој се: 1) захтијева да се дозволи несметано синдикално организовање радника у Беранама, Улцињу и Никшићу; 2) изражава неслагање с припајањем Повјереништва Радничкој комори у Скопју и с настојањем да се формирају Југорасове организације (и једна и друга установа, односно организација, називају се вјештачким творевинама); 3) протестује против одлагања избора за радничке повјеренике; 4) тражи да се не приступи извршењу амандмана који је донесен у 1939/40. буџетској години, као и да се суспендује амандман у погледу укидања аутономије радничких комора. Посебно се захтијева од централне управе УРСС-а да са осталим слободним синдикатима у земљи поведе борбу против сваког принудног организовања радника у земљи.³⁴ На конференцији је, најзад, изабран Обласни одбор УРСС-а за Црну Гору и Боку, у који су ушли: Марко Радовић, председник, Митар Вучинић, потпредседник, Михаило Миловић, секретар, Јаница Миличић, благајник, и чланови Извршног одбора Боже Љумовић, Душан Милачић и Василије Раичковић.³⁵ Пресједник и два члана Обласног одбора били су истакнути партијски функционери (М. Радовић, Б. Љумовић и В. Раичковић), док су остали били чланови КПЈ или њени присталице.

Обласни одбор УРСС-а, уз помоћ ПК КПЈ и уопште партијске организације у Црној Гори, предузео је широку активност на организованом јачању и учвршћивању синдикалних организација и организовао низ акција против скупоће, ратне шпекулације итд. Ове су акције биле од животног интереса за црногорске раднике. Посебно је значајан рад Обласног одбора на идеолошком уздизању синдикално организованих чланова.³⁶

Радничка класа Црне Горе поздравила је споразум Цветковић—Мачек, очекујући од нове владе пуну демократизацију земље, расписивање општих слободних избора, слободу политичког и синдикалног организовања, слободу штампе, зборована и договарања, амнестију политичких осуђеника и уопште разрјешење многих других проблема који су се били нагомилали за вријеме претходних режима.³⁷ Тим поводом Обласни одбор је одлучио да организује радничке зборове по разним мјестима Црне Горе, на којима би се чуо глас радника и да би се на тај начин

³³ Б. Јовановић, нав. дјело, 211.

³⁴ Глас синдикално организованих радника, бр. 10, од 9. јуна 1939; АИИ—Т, II 1—1 (40), Обавјештење Обласног одбора УРСС-а за Црну Гору Централној управи и др. од 11. фебруара 1939.

³⁵ Глас синдикално организованих радника, бр. 10, од 9. јуна 1939; Б. Јовановић, нав. дјело, 211—212.

³⁶ АИИ—Т, II 1—1 (40), Обавјештење Обласног одбора УРСС-а од 11. фебруара 1940.

³⁷ Глас Црне Горе, бр. 1, од 15. новембра 1939.

извршио притисак на нову владу да поведе рачуна о основним потребама радничке класе.³⁸

Један од првих у низу таквих зборова, који су тим поводом организовани на иницијативу Обласног одбора УРСС-а, одржан је 15. октобра 1939. године у Подгорици, уз учешће око 700 радника. На збору је говорио члан Обласног одбора УРСС-а, иначе секретар ПК КПЈ, Божо Љумовић. Он је изнио животна питања, потребе и захтјеве радника из тога краја. На збору је донесена резолуција у којој се констатује да привредна неразвијеност Црне Горе и Боке има за посљедицу тежак живот у овом крају, што у првом реду погађа радништво, а да су прошли режими у овим крајевима учинили многе неправде политичког и економског карактера. Такође је констатовано да се положај радника из дана у дан погоршава због ратне психозе која је паралисала привредни живот, и да пријети опасност да се положај радника још више погорша. У резолуцији се, на крају, захтијева да влада не увуче наше народе у рат, већ да поведе акцију за мир, а затим да се, у погледу унутрашње политике, споразум Цветковић—Мачек прошири и продуби ка пуној демократизацији земље. У погледу радничких питања у резолуцији се захтијева: 1) слобода политичког и синдикалног организовања; 2) оснивање окружног уреда за осигурање радника за Црну Гору, 3) суспендовање амандана о укидању аутономије радничког осигурања, 4) расписивање слободних избора за радничку комору и радничко социјално осигурање, 5) оснивање радничке коморе за Црну Гору, Боку, Метохију и Санџак, 6) укидање уредбе о минималним надницама и доношење нове, 7) организовање великих јавних радова у Црној Гори и, најзад, 8) да у одборе за сузбијање скупоће уђу представници УРС-ових синдиката.³⁹ Резолуција је достављена министру социјалне политике, министру унутрашњих послова и Банској управи на Цетињу.⁴⁰

Крајем октобра, на иницијативу Мјесног међустркуовног синдикалног одбора, на Цетињу је такође одржан раднички збор, на коме су истакнути проблеми који тангирају радничку класу тога краја, а посебно је критиковано радничко законодавство. О радничким проблемима, потребама и захтјевима на збору су говорили чланови Извршног одбора Мјесног међустркуовног синдикалног одбора Буро Павићевић, Никола Бољевић и Љубомир Мудреша. На збору је донесена резолуција у којој се износе захтјеви идентични онима донесеним на збору у Подгорици, а посебно се тражи да се подигне зграда јавне берзе рада у Подгорици и да мјеродавни издају хитно наређење да се дозволи не-

³⁸ Исто.

³⁹ Исто; *Наше новине*, Загреб, бр. 15. од 21. октобра 1939.

⁴⁰ Исто; *Зета*, бр. 42, од 22. октобра 1939; *Слободна мисао*, бр. 40, од 22. октобра 1939.

сметано синдикално организовање у барском, никшићком, беранском и пећком срезу.⁴¹

Сличан збор одржан је крајем октобра и у Улцињу.⁴²

Десетог децембра 1939. у Подгорици је одржан пленум Мјесног међуструковног синдикалног одбора, на коме је разматран положај радника у вези са шпекулативним дизањем цијена животним намирницама. Том приликом је изабран нови Извршни одбор ММСО.⁴³

Почетком 1940. године (21. јануара) одржана је друга планарна сједница Обласног одбора УРСС-а за Црну Гору и Боку. На њој су сумирани захтјеви који су истакнути на радничким зборовима одржаним током октобра, новембра и децембра 1939. године.⁴⁴ На бази тих радничких захтјева Обласни одбор је одлучио да све своје организације и радништво свих бранша из мјеста у којима им није било дозвољено организовање позове да преко конференција, зборова, штампе и живом ријечју поведу борбу: 1) против империјалистичког рата, повезујући ту борбу са борбом за грађанске слободе, пуну народну демократију и националну равноправност; 2) за изградњу солидних жељезничких и аутомобилских саобраћајница у Црној Гори и за помоћ занатској привреди повољним кредитима; 3) за пуну слободу организовања и рада класних синдикалних организација. „Захтијевамо да се престане са праксом која се примјењује одбијањем Правила са мотивацијом не пружају довољно гаранције да ће радити у духу правила“. Тражимо и борићемо се за слободу синдикалног организовања за срезове: Барски, Берански, Никшићки, Пећки и Пријепољски. Тражимо да се пусте на слободу из концентрационих логора наши представници и борци, јер је одвођење у концентрациони логор доказ да се противу тих људи не може повести никакав кривични поступак, јер да кривице уопште нијесу почињене. Борба за мир и борба противу скупоће ако повлачи за собом интернирање, то значи да се од стране надлежних власти спречава и једно и друго.“⁴⁵ Обласни одбор се даље залаже: 4) да се уредба против скупоће замијени уредбом која ће предвиђати веће казне против шпекуланата и да се максимирају цијене животних намирница; 5) да се уредба о минималним надницама замијени новом, којом ће се утврдити минимум на бази максимираних цијена животних намирница; у нову уредбу не уносити процедуру о помирењу и арбитражи, већ пустити радницима да слободно заузимају став у погледу радних услова; 6) да се неодложно и хитно распишу слободни избори за радничке установе и радничко социјално осигурање, и да се неодложно формира окружни уред за осигурање радника за Црну Гору, Бо-

⁴¹ *Радничке новине*, бр. 46, од 17. новембра 1939.

⁴² *Глас Црне Горе*, бр. 1, од 15. новембра 1939.

⁴³ *Исто*, бр. 3, од 15. децембра 1939.

⁴⁴ АИИ—Т, II 1—8 (40).

⁴⁵ *Исто*.

ку, Санџак, Метохију и Косово (уствари, територија ПК КПЈ): 7) да се неодложно спроведу избори за радничке повјеренике, **како то закон прописује**; 8) да се замијени уредба о додјељивању помоћи незапосленима и да се нова прошири на све бранше без разлике; да се у државним, бановинским и општинским буџетима одобравају већа финансијска средства за помоћ незапосленим, која прибрати од ванредног разреза на крупни капитал; и 9) да се шегртима обезбиједи пуна законска заштита.⁴⁶

Анализа ових ставова и захтјева показује да се они у потпуности поклапају са ставовима КПЈ. И из тога се може закључити да је КПЈ потпуно имала утицај на УРСС-ове синдикате у Црној Гори и да су они радили искључиво по партијским директивама.

Широка активност Обласног одбора, односно УРСС-ових организација у Црној Гори, којих је било укупно око 45, и утицај КПЈ на њих — нијесу остали незапажени од полиције.⁴⁷ О томе се у извјештају Предсједништва градске полиције у Подгорици од 4. децембра 1939. год. каже следеће:

„После јако организованих сталешких корпорација у Подгорици, задојених левичарско комунистичком идеологијом, тј. на принципима класне супротности, конспиративна акција је успешно пренесена на село . . . УРС-ов синдикат у Подгорици броји око 1500 организованих радника, са подружницама свих бранша. То је институција у којој радници налазе уточиште против „експлоатације“ послодавца. Друштво је, дакако, комунистички орјентисано. Врло честе скупштине, стручна предавања, израђивања колективних уговора, левичарска литература, резолуције, приредбе . . . је тзв, класно свесни кадар, врло спретан за политичку акцију на терену, пожртвован за класну идеологију.“⁴⁸

Иако је Централна управа УРСС-а у Београду била принуђена да призна Обласни одбор за Црну Гору, она није могла да се помири са тим да њен утицај на УРСС-ове синдикате у Црној Гори буде потпуно истиснут. Због тога је покушавала да синдикалне организације у Црној Гори поцијепи и да на њих колико-толико прошири свој утицај. Као полазну базу она је нашла Мјесни међустрковни синдикални одбор на Цетињу, који је лавирао између ње и Обласног одбора. Обласни одбор је на то енергично реаговао и 20. новембра 1939. распустио Мјесни међустрковни одбор на Цетињу, а на пленарној сједници управа синдикалних подружница од 26. новембра исте године изабран је нови међустрковни одбор.⁴⁹ Синдикалне организације на Цетижу пружиле су подршку Обласном одбору, изузев организаци-

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ Б. Јовановић, н. д., 212.

⁴⁸ АИИ—Т, V 2а—9 (40).

⁴⁹ Глас Црне Горе, бр. 2, од 1. децембра 1939.

је шивачких и кожарских радника, чије управе нијесу присуствовале пленарној сједници.⁵⁰

То је било вријеме општег полета револуционарног радничког покрета у цијелој земљи, када су УРСС-ови синдикати били под утицајем комуниста и у другим покрајинама. Комунисти су тада имали већину у загребачком Обласном одбору, затим у Обласном одбору за Далмацију, а и на друге су имале знатан утицај.⁵¹ Због тога је Централна управа УРСС-а тражила повод да распусти обласне одборе који су били у рукама комуниста, поред осталих и Обласни одбор за Црну Гору и Боку, и ускоро га је наша. Поводом совјетско-финског рата, централна управа УРСС-а се солидарисала са ставом Социјалистичке партије Живка Топаловића, односно синдикалне интернационале, која је позвала раднике да пруже подршку Финској.⁵² Такав став централе УРСС-а Обласни одбор је осудио, истичући да је то у супротности са ставом о политичкој неутралности синдиката, истовремено протјестујући што се синдикалном покрету натурају политичка гледања социјалиста, упућујући питање: „А гдје су била та господа кад бијаше у питање шпански и чехословачки народ“.⁵³ Треба нагласити да је став Обласног одбора УРСС-а за Црну Гору и у погледу совјетско-финског рата био идентичан са ставом КПЈ.

Централна управа УРСС-а, на својој сједници од 22. јануара 1940. године, донијела је одлуку о распуштању Обласног одбора за Црну Гору и Боку и о припајању синдикалних организација с овог подручја Главном радничком савезу, као обласном одбору за Србију. Такву одлуку централа УРСС-а је мотивисала „административним потребама“.⁵⁴

Она је ту одлуку 30. јануара доставила Управи Зетске бановине, која ју је једва дочекала и прослиједила је свим управно-полицијским властима „ради знања и управљања“.⁵⁵

Та одлука није тако лако прошла, већ је постала крупни политички проблем, који је узбудио све радне људе Црне Горе, и не само њих. Том проблему је радничка и грађанска штампа посветила велики простор.

Обласни одбор за Црну Гору и Боку није признао ову одлуку Централне УРСС-а, а имао је у томе подршку свих синдикалних организација и радника са свог подручја (укључујући и ра-

⁵⁰ Исто; *Правда*, Београд, од 27. марта 1940.

⁵¹ АИИ—Т, II 1—5 (40), Обавјештење Главног радничког савеза из 1940 (препис).

⁵² Исто, II 1—1 (40), Обавјештење Обласног одбора УРСС-а за Црну Гору и Боку од 11. фебруара.

⁵³ Исто.

⁵⁴ Исто, *Зета*, бр. 7 од 18. фебруара 1940.

⁵⁵ АИИ—Т, V 1—4 (40), Распис Краљевске банске управе Зетске бановине, II, од 7. фебруара 140.

дничке организације из Цетиња). Он је 11. фебруара објавио распис који је упутио Централној управи, свим коалираним групама и чланству класног синдикланог покрета УРСС-а, у коме се од Извршног одбора УРСС-а тражи да повуче своју одлуку. У овом распису радничка класа Црне Горе и Боке, као и осталих земаља Југославије, позива се да подигне свој глас против одлуке Централне управе УРСС-а, јер је то атак на интересе црногорских радника и непријатељски акт према њима. При том се истиче да синдикални покрет није и не може бити прђија десетак функционера из централне управе, већ он мора да служи интересима радничке класе.⁵⁶

Обласни одбор је 14. фебруара одржао ванредну пленарну сједницу, на којој је осуђена одлука централне управе и одлучено да одбор остане и даље као обласни форум, јер је он „израз потреба и тумач жеља радника и намјештеника Црне Горе и Боке“.⁵⁷ Обласни одбор је затим свим својим пододборима упутио окружнице у којима се захтијева да они продуже свој рад, без обзира на одлуку централне управе.⁵⁸ Протесту Обласног одбора придружиле су се синдикалне организације из Црне Горе и Боке, које су скупљале потписе и слале петиције Централној управи УРСС-а, тражећи од ње да поништи своју одлуку као безразложну и неумјесну.⁵⁹

Јавно мњење се било толико умаласало да је Централна управа УРСС-а морала да преко новина да потпуније објашњење своје одлуке. Преко београдске *Правде* вођена је дуга полемика између Централне управе и Обласног одбора. Из те полемике се види да главни разлог укидања Обласног одбора није у „административним потребама“, већ је много дубљи и политичке природе.⁶⁰

У знак протеста због такве одлуке Централне управе УРСС-а, распуштен је и формално огранак Социјалистичке партије у Црној Гори. У вези с тим, Михаило Миловић, као предсједник Обласног одбора Социјалистичке партије за Црну Гору (у ствари је већ тада стајао на комунистичким позицијама), дао је за штампу ову изјаву:

„Вођство Социјалистичке странке у Југославији на челу са г. др Живком Топаловићем, већ подуже вријеме ради противно принципима пролетерске демократије, а све без претходног знања и консултовања обласних и мјесних група и организација Социјалистичке странке у Црној Гори.

Обзиром на овакав рад и пословање вођства Главног одбора Социјалистичке странке у Југославији овакво се стање није мо-

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ *Зета*, од 18. фебруара 1940; *Правда*, од 22. фебруара 1940.

⁵⁸ *Правда*, од 14. фебруара 1940.

⁵⁹ АИИ—Т, II 1—1 (40).

⁶⁰ *Правда*, од 29. фебруара, 16. и 27. марта 1940.

гло и на даље толерирати. Услед тога су Обласни одбор у Подгорици и остале групе и организације Социјалистичке странке у Црној Гори донијели закључак да колективно иступе из поменуте странке и на тај начин ликвидирају овај покрет у овим крајевима⁶¹.

Упркос насталој ситуацији, Обласни одбор УРСС-а за Црну Гору и Боку наставио је своју широку дјелатност у току читаве 1940. године, обављао кореспонденцију и слао упутства свим међуструковним одборима и синдикалним организацијама на свом подручју.⁶²

Распуштање Обласног одбора УРСС-а за Црну Гору било је, међутим, само увод у ликвидацију револуционарних синдикалних организација и у другим крајевима. Крајем октобра (27) 1940. године Централна управа УРСС-а укинула је Обласни одбор УРСС-а за Хрватску, а затим искључила из УРСС-а Савез кожарско-прерађивачких радника, Савез текстилно-одјећних радника, Савез кућних помоћница, Савез занатско-индустријских радника, многе међуструковне одборе и подружнице.⁶³ Тиме су социјалдемократске вође помогле споразумашком режиму Ц—М да крајем децембра 1940. године, тачно на двадесетогодишњицу доношења „Обзнане“, изврши нови насртај на радничку класу Југославије. Тридесетог децембра 1940. влада Цветковић—Мачек је донијела одлуку о распуштању УРСС-а.⁶⁴ Она је потпуно изневјерила народна очекивања. Умјесто демократизације земље и грађанских слобода, она уводи концентрационе логоре, укида УРСС-ове синдикате, укида право штрајка, забрањује напредне листове и докрајчује и оне минималне слободе збора и договора.⁶⁵

Забраном дјеловања УРС-ових синдиката радничкој класи је одузето једно моћно легално упориште у њеној свакодневној борби. У новонасталој ситуацији, ЦК КПЈ препоручује својим члановима и присталицама да избјегавају свако секташтво према ХРС-у, Југорасу и другим некласним организацијама, већ да пораде свим силама да се повежу са радничким масама у тим

⁶¹ Зета, бр. 7, од 18. фебруара 1940, 5.

⁶² АИИ—Т, II 1—4 (40) и II 1—2 (40), Расписи Обласног одбора УРСС-а за Црну Гору и Боку од 16. и 26. децембра 1940.

⁶³ АИИ—Т, II 1—2 (40), Распис Обласног одбора УРСС-а за Црну Гору и Боку свим ММСО и синдикалним радничким организацијама од 26. децембра 1940.

⁶⁴ Исто, I 3—3 (41), Проглас радницима и намјештеницима Југославије (без датума, препис).

Исто, II 2—2 (41), Проглас радницима и намјештеницима (без датума, препис).

организацијама, стварајући са њима борбено јединство у акцијама за свакодневне интересе радника. Он је, дакле, одлучио да не ствара своје нелегалне синдикалне организације, па су читава синдикална дјелатност и акције које је водио класни синдикални покрет имале да пређу на КПЈ и њене организације.⁶⁶ Комунистичка партија Југославије наставила је борбу за хљеб, мир и слободу, кујући у тешким биткама — како пише у једном партијском документу — спасоносни савез радника и сељака.⁶⁷

⁶⁶ АИИ—Т, I 1—4 (41), Окружница ЦК КПЈ бр. 2 из 1941. године (препис).

⁶⁷ Исто, I 3—4 (41), Проглас ПК КПЈ радном народу и омладини Црне Горе, Боке и Сандака и др.